

Szín – játék – költészet

Tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére

Szerkesztette

•

Czibula Katalin

Demeter Júlia

Pintér Márta Zsuzsanna

Partium Kiadó – Protea Egyesület – *reciti*

Budapest • Nagyvárad
2013

A kötet megjelenését az OTKA 83599. számú programja,
a Partiumi Keresztény Egyetem és
a Lectio Kulturális Egyesület támogatta.

A borító a *Kilianus* (Kolozsvár, 1767) című színlap felhasználásával készült
Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár, Győr, G. XXIII. 2. 11. 58.

Fotó: Medgyesy S. Norbert

Szerkesztette:

Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta Zsuzsanna

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc* (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

Köteteink a *reciti* honlapjáról letölthetők. Éljen jogaival!

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

OMAGIU. Kilián István

Szín – játék – költészet: tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István
tiszteletére / szerkesztette: Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta
Zsuzsanna. - Oradea: Partium; Budapest: Protea Kulturális Egyesület, 2013
ISBN 978-606-8156-45-3; ISBN 978-963-7341-95-3

I. Czibula, Katalin (ed.)

II. Demeter, Júlia (ed.)

III. Pintér, Márta Zsuzsanna (ed.)

008

ISBN 978-606-8156-45-3

ISBN 978-963-7341-95-3

Kiadja a Partium Kiadó, a Protea Kulturális Egyesület és a *reciti*,
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
tartalomszolgáltató portálja ► <http://www.reciti.hu>

Borítóterv: Bánffi-Benedek Andrea

Tördelte: Hegedüs Béla

BODÓ MÁRTA

*A katolikus iskolai színjátszás továbbélése
a 20. századi Erdélyben*

Az iskoladrámákra egységesen érvényesnek mondható nevelői célok: az iskolai, elsősorban retorikai képzés kiegészítéseként szolgáló nyelvgyakorlási és nyilvános fellépési gyakorlat, a tananyag kiegészítése és szemléltetése, az önképzés, a jellem nevelése, nemesítése. Bár nem a szórakoztatás, nevetetés a főcél, a körülményektől függően a darabválasztás, a jellemábrázolás terén a komikum fontos szerepet kap, mint például a felekezeti szempontból vegyes környezetben működő kantai minorita iskola esetében,¹ ahol az adott közösségi háttér miatt nemcsak a diákok jelleme alakulására igyekeztek hatni, hanem darabválasztási szempont lett az iskolán kívüli közönség/közösség nevelése a szórakoztatás leple alatt. A kantai minorita drámák között oly nagy számban jelentkező világi tárgyú darabok születését és előadását a kantai iskola környezetével és kihatásával magyarázzák.² Az ott előadásra kiválasztott társadalmi szatírák a környék közéletét is tükrözik, rámutatnak az erkölcsi felfogás és gyakorlat fonákosságaira, azokat kifigurázva leküzdésükre próbálnak sarkallni. A kantai minorita iskola színielőadásai nemcsak a katolikusokat igyekeztek megszólítani, hanem a más felekezetűeket is, e célnak a világi témájú darabok, köztük is kiemelten a vígjátékok és bohózatok szabadabb keretet biztosítottak.³ A kantai minoriták a kívánt nevelői célzatnak megfelelően kerestek témát, keretet a tanításra, a szélesebb körben való evangelizálásra.

¹ KILIÁN István, *Magyar nyelvű színjátszás Kézdivásárhelyt a XVIII. században = Művelődéstörténeti Tanulmányok*, Bukarest, 1980, 221–231. L. még: SÁVAI János, *A csíksomlyói és kantai iskola története*, Documenta missionaria Hungariorum et regionem sub ditione turcica existentem spectantia II., Szeged, 1977, 254–258; KILIÁN István, *A minorita színjáték a XVIII. században. Elmélet és gyakorlat*, Bp., 1992.

² Kilián István megállapítja, hogy „a minorita színjátszás két véglet között, a szakrális és didaktikus jezsuita, valamint a népies, katolikus ferences gyakorlat között lebeg. A jámbor témákkal majdnem egyenlő arányban szerepelnek azok a komédiák, bohózatok, társadalmi szatírák, amelyek a piarista iskolai játékok közbeiktatásával a hivatásos profán színjáték felé viszik az iskolai színpadot”. KILIÁN István (szerk.), *Minorita iskoladrámák*, Bp., 1989, 12.

³ Tizenegy vallásos és kilenc profán tárgyú dráma került színre a minorita iskolákban a 18. században Kilián István kutatásai alapján. A profán tárgyúak között van világtörténeti téma (*A szavaszegő Hebius, Iszonyán kegyetlenkedő Karakalla és az igazságért meghaló Papinianus*), szerelmi, illetve féltékenységi dráma (*A kölcsönös szerelem bilincse*, Kertso Cyrják: *Leoninus és Leonina*, Kertso Cyrják: *Borka asszony és György deák*), istenparódia (*Az Erdélyországban való borszükéröl*), társadalmi bohózat, szatíra (*Stolander a bálban, Zsákosi furfangjai és a két vén zsugori, Stolander proccator és négy mesteremberek a diétán, Kintses Násó bált rendez*), vö. KILIÁN István (szerk.), *Minorita iskoladrámák*, Bp., 1989.

A hivatásos színészet kialakulásával az iskolai színjáték háttérbe szorult. Ám a történelem 20. századi alakulása Erdélyben ismét fontossá tette: a színház mint az anyanyelv temploma a kisebbségi helyzetben kiemelt szerepet kapott, a nemzeti, vallási és kulturális identitás őrzésének alkalmas helye, eszköze volt, így tekintették az iskolák falai közt is. E kiemelt szerep tudata formálta az erdélyi diákok, köztük a katolikus iskolákban nevelődő ifjak tudatát, ennek a szellemében fordultak a színházhoz mint az anyanyelvápolás eszközhöz, a színpadi megjelenéshez mint az önazonosság, a közösségi identitás, az erkölcsi tartás őrzésének lehetőségéhez.

A 20. században új lendületet kapott a színjátékkal nevelés elve és gyakorlata, divat lett a színházi diákmatiné⁴ – ezt alkalmazta erdélyi keretek közt Janovics Jenő, a kolozsvári színház igazgatója, remek partnerre találva a kolozsvári katolikus iskola piarista szerzetesainak. Ez az újszerű keret hasonló célokat szolgált, mint az iskolai színi gyakorlat: az iskolai tananyag kiegészítéseként használták, részben az órán tanult, tanulmányozott szerzők darabjai elevenedtek meg, részben az iskolában megismert irodalmi-retorikai alakzatok szólaltak meg a színpadon fellépők ajkán és az azt megelőző bevezető magyarázatokban, az iskolai oktatási folyamatot kiegészítő nevelési célzat pedig azáltal érvényesült, hogy a színpadon látottak eleven átélése a nemes jellemekkel segített azonosulni, példájukat követni, a nevelés, alantás események, jellemek a hasonló helyzetek kerülésére intett. Emellett a II. világháborúig a diákok által előadott színdarabok szokása elevenen élt, sok ilyen előadásról van feljegyzés. Az 1940-es évektől a dramatizált vers került előtérbe, ez olyannyira általános irányzat lett, hogy a kiváló és nagyhatású pedagógiai lap, az *Erdélyi Iskola* iskolai előadás-programjában a szavalókórusokat kifejezetten ajánlotta, előadási módszertanukra javaslatokat, sőt, dramatizált, szavalókórusra alkalmazott verseket is közölt.⁶

⁴ Nagy Adorjának 1938-ban a *Nyugat*-ban megjelent írása megnevezte a diákszínpadi előadásra kiválasztandó darabokra vonatkozó elveket, valamint azt is, hogy a színházban tartott diákmatiné előtt bevezető, eligazító előadásokat tartanak, méltatva az író, a darab jelentőségét, mondanivalóját. NAGY Adorján, *Ifjúság és színház*, *Nyugat*, 1938/4. A lap kollektívájának digitális változata: *Nyugat 1908–1941. Egy irodalmi legenda – digitálisan*, Arcanum Adatbázis, Bp. (CD-ROM).

⁵ A színházi matiné sorozata a 20. század elején kezdődött. 1900-ban Janovics Jenőt, aki 1896-ban színészként lett a kolozsvári társulat tagja, a színház művezetőjének nevezték ki. Az ekkor 28 éves, tehetséges és ambiciózus fiatalember működése színház-történelmi korszakot teremtett. Ő vezette át a társulatot az 1906-ra felépült új színházépületbe, a régi Farkas utcát elbúcsúztatva, s az ő megbízásából s irányításával készült el a Sétateri nyári színiköri épület 1910-ben, amely az impériumváltást követően a magyar színészet otthona lett Kolozsváron. Janovics vezetésével 1912–13-ban a görög klasszikusokból tartottak antik drámasorozatot, az 1913–14-es évadban Shakespeare-ciklust, s új kortárs darabokat mutattak be: Maeterlincket, Strindberget, Hauptmann. Janovics kezdeményezte ismeretterjesztési és közönségnevelési szándékkal az ifjúsági előadásokat 1900-ban, művezetői működése idején, ezek folytatódtak távolléte idején is, alig egy évvel a pesti színház hasonló kezdeményezése után. Az ifjúsági előadásokat Janovics igazgatói működése során továbbfejlesztette, *Magyar drámatörténelmi előadások* címen 1911 október s 1912 márciusa közt 28 magyar színművet nézhetek meg az érdeklődők. Vö. DARVAY NAGY Adrienne, *A kolozsvári Nemzeti Színház (1821. március 12–1919. szeptember 30)* = KÁNTOR Lajos (főszerk.), *Kolozsvár magyar színháza*. Kolozsvár, 1992, 44; DARVAY NAGY Adrienne–SZÉKELY György, *Színjátszás Erdélyben* = SZÉKELY György (főszerk.), GAJDÓ Tamás, *Magyar Színház-történet (II). 1873–1920*, Bp., 2001, 266–319.

⁶ Részletesebben erről: BODÓ Márta, *Iskola és színház. Az iskoladráma neveléstörténelmi és pedagógiai szerepe*, Kolozsvár, Verbum, 2009, az *Erdélyi Iskola* színi neveléssel foglalkozó programjáról a

Az iskolai színjátszás Erdélyben 1919 után jelen volt és minden középiskolára kiterjedt. Ezek közül csupán néhány kiemelt példát felsorakoztatva igyekszünk az iskolai színjátszás továbbélését meggyőzően bemutatni: két kolozsvári, szerzetesek által vezetett iskola és a gyulafehérvári Majláth Gimnázium ilyen jellegű tevékenységét tekintjük át az önképzőkori jegyzőkönyvek feljegyzéseinek és az iskolai értesítők közléseinek a fényében.

Diákszínjátszás a kolozsvári katolikus gimnáziumokban

A piarista szerzetestanárok által vezetett Római Katolikus Főgimnázium és a Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanővérek vezetésével működő Marianum leánygimnázium falai közé tekintünk be, az ott zajlott iskolai színjátszásra vetünk egy pillantást a következőkben. Az év végén kiadott iskolai évkönyvek⁷ megfelelő rovatainak ismertetései közt számtalan adatot találunk az iskolai színjátszással kapcsolatosan, emellett a piarista gimnáziumban 1925-től szerkesztett ifjúsági lap, a *Jóbarát* hasábjain számtalan, iskolai színjátszásra vonatkozó híradás olvasható, köztük nem egy kolozsvári vonatkozású, de nyomtatásban megjelentek a piarista gimnázium tanárainak a színházi matinékon elhangzott bevezető előadásai,⁸ a Marianum katolikus leányiskolában szerkesztett *Erdélyi*

következő fejezetben: *Népnevelés, népművelés a színjátszás eszközeivel az Erdélyi Iskola hasábjain*, 160–172.

⁷ A kolozsvári gimnázium értesítői 1914–1944. (Gyulafehérvári Érseki Levéltár [a továbbiakban: GYÉL] I. 12 j. 3. doboz. Értesítők); A kolozsvári Mariánum értesítői 1912–1923, 1940–1942. (GYÉL I. 12 j. 4. doboz. Értesítők).

⁸ A diákmatinék sikerének egyik titka éppen a bevezető magyarázatokban rejlik, amelyeket az előadás egészének igényességével készítettek elő a város legkiválóbb irodalmárai, köztük a katolikus iskolák tanárai. Ezeket az értekezéseket kötetbe gyűjtötték s kiadták, s a diákság szép számmal vásárolta. A diákmatinékon elhangzott előadások jellegére, irodalomkritikai irányára s az iskolai tananyaggal való kapcsolatára vonatkozóan eligazító e szövegek vizsgálata. Például az 1904-ben kiadott *Bevezető fejtegetések az 1901–1903 közt a kolozsvári Nemzeti Színház diákmatinéinak bevezetéseként elmondott ismertetések*, bevezető előadások szövegét tartalmazza. Huszonnégy ilyen bevezető előadást gyűjt egybe, a szerzők: Versényi György (3), Csengeri János (2), Erdélyi Károly, Sólyom János (2), Kiss Ernő (2), Erdélyi Pál, Rietly Károly (2), Kovács Dezső (2), Felméri Albert (3), Imre Sándor, Cs. Papp József (2), Pálfi Márton, Seprődi János, Haraszti Gyula. Erdélyi Károly a gimnázium igazgatója, Rietly Károly ugyanott tanár, az önképzőkör felelős tanára, a színházlátogatások szervezője és felügyelője, Haraszti Gyula, Csengeri János és Cs. Papp József egyetemi tanárok, Versényi György, Kovács Dezső, Seprődi János, Pálfi Márton, Sólyom János, Kiss Ernő szintén tanárok, Erdélyi Pál az egyetemi könyvtár igazgatója. Az e kötetbe gyűjtött bevezetők a következő darabokról szólnak: Szigligeti *Szökött katona* (Versényi), Shakespeare *Coriolanus* (Csengeri), Katona *Bánk bán* (Erdélyi Károly), Csiki *Mukányi* (Sólyom), Vörösmarty *Marót bán* (Kiss), Csepreghy Sárka csikó (Versényi), Kisfaludy Pártütők (Erdélyi Pál), Shakespeare *Macbeth* (Rietly), Tóth E. *Tolonc* (Kovács), Jókai A szigetvári vértanúk (Felméri), Molière *Szeleburdi* (Csengeri), Schiller *Az orleans-i szűz* (Imre), Carlo Goldoni *A kíváncsi asszonyok* (Cs. Papp), Szigligeti *Trónkeresők* (Felméri), Madách *Az ember tragédiája* (Versényi), Szigeti J. *A vén bakancsos és fia a huszár* (Sólyom), Rákosi *Aesopus* (Pálfi), Shakespeare *III. Richárd* (Seprődi), Schiller *Tell Vilmos* (Cs. Papp), Tóth E. *A falu rossza* (Kovács), Kisfaludy K. *Csalódások* (Felméri), Molière *Képzelt beteg* (Haraszti), Erkel

*Magyar Lányok*⁹ mellékleteként szerkesztett füzetekben *Leány Színháza* címen ünnepi műsoranyagot jelentettek meg.¹⁰

A kolozsvári piarista gimnázium 1905–1906-os iskolai értesítőjében olvashatunk a kolozsvári Nemzeti Színházban tartott előadásokról, az egyes előadások címét is megtaláljuk, sőt, még arról is van feljegyzés, a diákok évente mennyi pénzt költöttek színházjegyre, a tanári kar nyilvánosságot érintő tevékenységei közt pedig arról találunk adatot, hogy Récei Ede piarista tanár felolvasott a Szent Antal Társaságban *Oberammergau és passiójátéka* címmel.¹¹ A következő iskolai évben az önképzőköri tevékenység keretében értekező és ismertető munka született *Színházaink erkölcsrontó hatása* címen.¹² Az önképzőkör mellett a Mária-kongregáció hitbuzgalami és kulturális-önképzési jellegű csoportjai rendeztek alkalmi színelőadásokat. A kolozsvári Római Katolikus Főgimnázium kongreganistáinak 1926-ban, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepén rendezett előadásának műsorán az intézet énekkarának fellépése, majd versek, zene és vetítettképes előadás szerepelt.¹³ Ilyen jellegű ünnepségek gyakoriak voltak a két világháború közti Erdély iskoláiban, köztük a kolozsvári Marianumban és a piarista főgimnáziumban. Ez utóbbi Mária-kongregációja 1936-ban Kalazanci Szent József tiszteletére rendezett műsoros ünnepélyt, a híradás szerint¹⁴ „az ünnepély legértékesebb száma egy háromfelvonásos színmű volt” – e híradásból nem derül ki, milyen darabról van szó, de valószínűsíthető más forrásokból, hogy Bíró Vencel darabjáról lehet szó,¹⁵ mellé énekbetét tartozik, szerzője Szőke Lajos. A történész piarista szerzetes tanár Bíró Vencel nem egyetlen próbálkozása ez, hasonló jellegű a *Báthory István* című történelmi jelenete,¹⁶ a fejedelem születése 400. évfordulójára való készület része volt ennek iskolai előadása, a darab szerzőjéről, előadásáról, az ünnepségről magáról a rend kolozsvári háztörténete így emlékezik: „Szép és sokoldalú tevékenységet fejtenek ki az atyák is. Különösen ki kell emelni Bíró Vencelt, a Báthory-Apor szeminárium igazgatóját. Ez évben ünnepelte meg az erdélyi katolikuság, Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király születésének 400 éves évfordulóját. Az

Hunyadi László (az egyetlen opera, amelyet március 15. tiszteletére adott elő a színház) (Rietly) és Szigligeti *Fenn az ernyő, nincsen kas* (Kiss).

⁹ Ifjúsági folyóirat a leányifjúság számára, megjelent 1920. november 15-től 1931. december 20-ig, szerkesztője Kende János, a Marianum tanára volt, munkatársak: Bitay Árpád, György Lajos, Kristóf Gyula, Walter Gyula, a fiatalok közül itt közölt Bányai László, Dsida Jenő, Kiss Jenő, Kolozsvári Grandpierre Emil, Szemlér Ferenc.

¹⁰ A tíz füzetből álló sorozatot id. Xántus János szerkesztette 1925–26-ban.

¹¹ *A főgimnázium értesítője az 1905–06-os tanévről*, 119.

¹² A szerző Bocsnán János VIII. osztályos, l. *A főgimnázium értesítője az 1906–07-es tanévről*, 62.

¹³ Az 1926. február 15-i lapszám 98. oldalán a Mária-Kongregációnak fenntartott rovatban.

¹⁴ *Jóbarát* 1936. április 15., 179.

¹⁵ *A Jóbarát* „Kalazanti szt. József megtalálja hivatását” címen közöl egy jelenetsort, l. 1931. december 15., 84–85. A téma nem véletlenül a hivatás: a piarista rendháztörténet írója az 1925/26-os évre vonatkozóan ezt jegyzi meg: „A húsvéti szünet után az előadások rendesen megkezdődtek, csak a nagy tanárhány miatt a tanárok eléggé meg voltak terhelve.” Az 1927/28-as évben pedig ezt jegyzi fel: „Feltűnően megapadt a gimnáziumban működő rendtagok száma. Beleszámítva a házfőnököt és az igazgatót is, nyolcan tanítottunk a gimnáziumban.” Talán ez is magyarázza, miért született a rendalapítóról és annak papi hivatásáról színdarab pont ekkoriban. Vö. *A kolozsvári kegyesrendi társház története 1921–1948*, 43. és 54.

¹⁶ *Jóbarát* 1933. november 15.

egyházmegyei főhatóság megbízásából megírta a fejedelem életrajzát, mely könyvben is megjelent. A fejedelem emlékére ünnepség is volt. Az ünnepséget nov. 15-én ünnepi szentmise vezette be, melyet Majláth püspök úr mutatott be. A díszteremben az ünnepi beszédet az egyházmegyei tanács világi elnöke, dr. Gyárfás Elemér szenátor mondta. A fejedelem szobrát a szeminárium udvarán állították fel. Itt a beszédet Balázs András dr. pápai prelátus mondta, a szobrot beszéddel az intézet igazgatója, Bíró Vencel vette át. A gimnázium is rendezett kis ünnepséget, melyen az ifjúság egy kis jelenetet adott elő Báthory életéből, mit szintén Bíró Vencel írt.¹⁷

A kolozsvári római katolikus líceumban 1936 Mikuláskor nyolcadikos diákok Farkas Imre *Iglói diákok* című operettjét adták elő az iskola dísztermében. A kis színkritika¹⁸ dicsérte az előadást, felsorolva a színdarab betanítóit, a tanárokat: Reischel Artúrt és Szántó Bélát, valamint a szereplőket: Nemezc Károly és Gyárfás Tamás főszereplőket, Juhász, Perczely, Nagy, Katona, Weith, Kozmán, Szabó, Jungbert, Kövér, Kelemen és Gergely nevű epizód szereplőket, valamint az előadás egyetlen nő szereplőjét, a református líceum VIII-osát, Végh Klárit.¹⁹

Az ifjúsági színelőadásoknak korlátot szabott a diákszereplők képessége-tehetsége, de az előadás „dologi” körülményei (színpad, díszletlehetőségek, a próbafolyamatra rendelkezésre álló idő, az iskolai keret stb.) is. Nyilvánvaló, hogy a fő cél legtöbbször a vidámság, a szórakoztatás, illetve az erkölcsnemesítő, pedagógiai célzat.

A Marianumban zajló oktatás színvonalára és jellegére, az onnan kapott szellemi és lelki útravalóra az ott végzett egykori növendékek évtizedek távlatából is élénken emlékeznek: „Az élet megpróbáltatásai közepette (rossz származás) csak az a hit és reménység adott lelki erőt, amit a diákevek alatt kaptunk a két nagy iskolától: a Mariánnumtól és a piarista gimnáziumtól”;²⁰ „A bentlakók részére minden évben Mikulás-napot rendeztek. Voltak más ünnepi megemlékezések is, elég gyakran. [A Szivgárda és a Mária Kongregáció keretében] időnként vallásos tárgyú előadásokat rendeztek”;²¹ „minden évben volt bérletünk a Magyar Színházba és Operába. De tartottunk szavalóversenyt és néhány előadást, pl. püspök atyánk felhívására 1946-ban a Mariánnum és a Zágonyi Mikes Kelemen Főgimnázium közös ünnepélyt rendezett. Ennek bevételét a szegény diákok, az ínségben lévő tanítók és tanárok megsegítésére fordították.”²² A visszaemlékezéseket kiegészítik az iskolai évkönyvek tényszerű feljegyzései. Az 1912–13-as évkönyv az iskolai ünnepélyek rovatban a különböző, elsősorban zenés előadások közt megörökítette egy február 3-án tartott színelőadás teljes műsorát a fellépők nevével. Az előadott darabok: *Az egyetlen kabát* (bohózat egy felvonásban), *Fiam lakodalma* (monológ), *A tudakozó intézet okozta a tévedést* (kétfelvonásos vígjáték). A diákság a Nemzeti Színházba az ifjúsági előadásokra járt: a piarista főgimnázium ilyen tevékenységéhez a Marianum diáklányai

¹⁷ *A kolozsvári kegyesrendi társház története 1921–1948*, 77. Az Erdélyi Katolikus Státus levéltárában az VII.1/a számozású dobozban.

¹⁸ *Iglói diákok – diák-alakításban* címmel W. J. aláírásával jelent meg.

¹⁹ *Jóbarát* 1936. december 15., 81.

²⁰ S. Szobi Gyuláné Donáth Piroska emlékezése = *Marianum. Az erdélyi iskolánövérék nyomában*, (kiadja: Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolánövérék Magyar Tartománya), Debrecen, 2008, 61.

²¹ Özv. Kiss Lászlóné Vincze Mária Anna emlékezése = *Uo.*, 58.

²² Bernáth Anna Mária emlékezése = *Uo.*, 54.

is csatlakoztak. Ám a diáklétszám megnövekedett, ezért a színház nézőtere kicsinek bizonyult „az ott szórakozva tanulni vágyó” ifjúság számára, a Marianum vezetősége a színház vezetéshez fordult azzal a kéréssel: a Marianum diákjainak külön ifjúsági előadásokat tartsanak tekintettel az intézet nagy diáklétszámára,²³ ezeken a témát az intézet választja és csak az ő meghívottai vehetnek részt. Ebben az évben megnézték a *Bánk bánt*, *A toloncot*, a *Hoffman meséit*, a *Csongor és Tündét*. A Marianum diáklányai mellett az előadásokra eljártak a vezetőség meghívása nyomán a Mária Valéria és az Auguszteum árvaház lakói, a süketnéma, valamint a vakok intézetében tanulók.²⁴ Az 1913–14-es év iskolai évkönyv feljegyzései zenés előadásokról tudnak, a színházban pedig megnézték a *Bíboros*, *Az új földesúr*, *Leányom*, *Pajkos diákok*, *Sasfiók* című darabokat. 1914–15-ben a Mária Kongregáció rendezésében február 14-én tartott előadáson a diáklányok két egyfelvonásos vígjátékot mutattak be: *Az elvarázsolt vendégszobát* és *Sas E. Piroksa modern lány lesz* című darabját, magyar dalokat adtak elő élőkép kísérettel (*Esik eső, a fonóban szól a nóta, Befordultam a konyhára*), ezt ma talán mozgásszínházi jellegű produkciónak neveznénk. Május 9-én szokatlan előadást tartottak: latin nyelvű, a római világban játszódó színielőadásra hívták az intézetben tanulókat és szüleiket, Plautus *Captivi* című darabját s *Vita Sexti* címen Sextus életéből vett jeleneteket adtak elő, valamint magyar költők (Kisfaludy, Petőfi) latinra fordított verseit szavalták. Május 24-én a katonák javára tartott jótékonyági esten Sztójanovics *Jancsi és Juliska* című ifjúsági daljátékát és *Élet és iskola* címen allegorikus játékot adták elő. Az 1915–16-os évben február 20-án a Mária Kongregáció szervezett vidám, a katonák számára rendezett gyűjtéssel egybekötött estet, amelynek műsorán Hackl *A békák királya* című vidám daljátéka, Bokor Malvin *Álom* című háromfelvonásos vígjátéka, *Cibere kántus* címen egy zenés tréfa, *A kovácsműhely* címen élőképpel kísért ének szerepelt. Május 21-én a leánygimnázium hadiárva lányok számára tartott jótékonyági előadást, a műsor ismét latin nyelven folyt, többek közt *Mucius Scaelova* című, Livius elbeszélése nyomán írt darabot adták elő, illetve a Liber Sexti nyomán írt *Iskola/Schola* című jelenetet. Az 1916–17-es évkönyv indító írása a Nemzeti Színház ifjúsági színielőadás bevezetőjeként elhangzott bemutató közli, ez Petres Kálmán leánygimnáziumi igazgatónak az *Elnémult harangok* című darabhoz írt előszava. December 3-án vidám előadással igyekeztek a nehézségeket, az intézet kórházában elhelyezett betegekkel bajjaikat feledtetni a bentlakó diáklányok a *Vásár falun* című vidám daljátékát színpadra állításával.

A történelmi körülményekre való tekintettel, a háborús sebesültek, a hadiárva lekiállapotának javítása célzatával a Marianumban is a vidám, könnyedebb, zenés darabok kerültek túlsúlyba, bár az élőképek előadását is kemény próbafolyamat előzte meg, s a nyilvános fellépés mindig alkalom volt a befektetett munka komolyságának megmutatására és lemerésére is.

²³ A *Miasszonyunkról* nevezett Szegény Iskolanővérek vezetése alatt álló Marianum kolozsvári róm. katolikus tan- és nevelőintézetének értesítője az 1912–13-as évről (összeállította az igazgatóság), 45–46.

²⁴ *Uo.*, 46.

Színjátszás a gyulafehérvári Majláth gimnáziumban a 20. század első felében

Gyulafehérváron 1579-ban telepedtek le a jezsuiták, a többi jezsuita gimnáziumhoz hasonlóan itt is voltak színi előadások, hiányos *Historia Domusuk* miatt erről a tevékenységről hézagosság az információk, 1737-ből egy előadásról maradt feljegyzés, 1748–1765 között tizenegy előadásról tudunk.²⁵ A 20. század elején pezsgő kulturális tevékenységet mutat a gyulafehérvári katolikus gimnázium története. A Majláth gimnázium évvégi iskolai értesítői, az önképzőköri és társulati jegyzőkönyvek alapján a színi tevékenység körvonalazható: már a 18–19. századból van adat a Mária Kongregáció gyulafehérvári működéséről,²⁶ a későbbiekben megjelennek az iskola önképzőkörének dokumentumai is.²⁷ A Mária társulatra inkább a hitbuzgalmi tevékenység jellemző, a művelődési szerep a Vörösmarty nevét viselő önképzőköré. A diákság lelkes tettvággyal foglalkozott különféle drámairódmalmi témákkal, s mutatott be diákelőadásokat. Már 1909. január 16-án a kör ülésén zenés duett csendül fel *Dráma a tenger fenekén* címmel. 1911. január 9-én Bánk bán és Irénne tragikumáról tartott szabadelőadást Rafain Alajos VIII-os diák.²⁸ Az 1922/23-es tanévben Rass Károly tanár vezetésével fordulat történt a kör színi gyakorlatában: diákjavaslatra színügyi bizottság alakul, s először 1922. november 28-án pályázatot írtak ki diákszínműre, folytatódtak a színi irodalommal kapcsolatos felolvasások, 1926. október 29-én előadták Kovács Márton *A részeg szociálista* című monológját, ennek nyomán, bár a humor túlzásaira is figyelmeztették a tagokat, a körvezető tanár továbbra is a derült műzsa kultiválására hívta fel a figyelmet. Az 1927. március 31-i önképzőköri ülésen, ahol maga a püspök, Majláth Gusztáv is jelen volt, Kovács M. és Pavlovics F. VIII-osok Karinthy Frigyes *Nem ismer meg a saját anyám* című tréfás jelenetét adták elő. 1927. június 6-án ismét vidám jelenet szerepelt műsoron, valamint Karinthy *Énekórája*.

A II. világháború időszakában ismét jelentősebb művelődési élet mutatkozott a Mária társulat életében Gyulafehérváron. Az 1942. november 5-i Szent Imre díszgyűlésen az akkori püspök, Márton Áron is megjelent, beszédet mondott. Az 1942. december 16-i karácsonyi ünnepélyen „A műsor 6.számát képezte a Horosnyi Elemér által rendezett *Kis kongreganisták Betlehemben* című kis színdarab”, és pásztorjelenet. A színdarabok

²⁵ STAUD Géza, *A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai 1561–1773*, I. 303–307.

²⁶ *Mária kongregációs tagnévsorok 1760–1847*. (GYÉL V. 6./d. 7. doboz. Majláth gimnázium iratai. A doboz felirata szerint 1743–1848 közti adatokról van szó.) „Az összes magyarországi Mária Kongregatiók között egyetlenegy sincs, mely oly régi volna, mint a gyulafehérvári. A nagyszombati 1607-ben keletkezik, a gyulafehérvári pedig már 1584-ben a jezsuiták vezetése alatt álló iskola keletkezése után három négy évvel tényleg működik. E társulat azonban, amelyet méltán nevezhetünk elsőnek hazánkban – sajnos – többször megszűnt.” *A gyulafehérvári róm. Kath. Mária Társulat jegyzőkönyve 1898–1920*. (GYÉL V. 6./d. 8. doboz. Majláth gimnázium iratai).

²⁷ *A gyulafehérvári róm. Kath. Mária Társulat jegyzőkönyve 1898–1920. ; Jegyzőkönyvek 1911–1919/20-as kötet ; A gyulafehérvári Majláth főgimnázium önképzőkörének jegyzőkönyve 1908/1909–1926/27, 1929/30–1932/33 ; A gyulafehérvári Majláth főgimnázium önképzőkörének jegyzőkönyve 1932/33–1944 ; A gyulafehérvári Majláth főgimnázium önképzőkörének jegyzőkönyve 1945–48* (Valamennyi: GYÉL V. 6./d. 5. doboz); *A Majláth főgimn. Gyümölcsoltó Boldogasszonyról nevezett Szent Imre herceg pártfogása alatt álló Mária kongregációjának jegyzőkönyvei 1942–47*. (Valamennyi: GYÉL V. 6./d. 6. doboz. Majláth gimnázium iratai.)

²⁸ *A gyulafehérvári Majláth főgimnázium önképzőkörének jegyzőkönyve 1908/1909–1926/27, 1929/30–1932/33*. (GYÉL V. 6./d. 5. doboz. Majláth gimnázium iratai)

mellett karácsonyi énekek, szavalatok hangzottak el az egészében véve családias jellegű szerény ünnepélyen. 1943. november 5-én ismét a Szent Imre díszgyűlésen a többi szám közt a kongreganisták szavalókórusa előadta Rozman János *Uram mérlegre ne tedd* című költeményét.²⁹

A dokumentumok alapján a gyulafehérvári iskolai színjátszásra vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy az önképzőkori üléseken, kisebb mértékben a társulati életben is jelen volt. A II. világháborúig a színdarabok előadásáról sok feljegyzés tanúskodik, 1940-től a vers került előtérbe szavalatok, karének és zenekari számok, zongorakísérettel előadott énekszámok formájában: ezek többnyire hatásos és drámai jellegű darabok voltak. A dramatikus irodalom iránti érdeklődés az ifjakra az önképzőkörön felolvasott ismeretető és összefoglaló előadásaik nyomán is jellemző: ez a megközelítés közelebb áll, közvetlenebb összefüggésben van a kifejezett iskolai, tanórai munkával, ugyanakkor az azt meghaladó érdeklődést mutatja az a hajlandóság, hogy a diák a témával a kötelező órán, feleleten, vizsgán túl is foglalkozik. Különösen az 1920-as évek második felétől, s az 1930-as években mutatkozik fellendülés a jelenetek, színdarabok előadásában: ez nemcsak a gyulafehérváriakra, hanem Erdély-szerte jellemző az iskolásokra, iskolákra: ezt tapasztaljuk a két világháború közt kiadott erdélyi katolikus ifjúsági lap, a *Jóbarát* közlései nyomán, az *Erdélyi Iskola* szacikkei nyomán, s erről tanúskodnak az iskolai évkönyvek, értesítők, amelyeket Erdély (katolikus) iskoláiban kiadtak.³⁰

A gyulafehérvári gimnázium Vörösmarty önképzőkörének színi gyakorlatában elsősorú többséggel szerepeltek a vidám, tréfás darabok, jelenetek, monológok: vallásos, erkölcsnemesítő témájú darabról kevés feljegyzés árulkodik. Az önképzőkori jegyzőkönyv több feljegyzése mutatja a nevetésre és nevetetésre vonatkozó igényt. A kor hangulatát, a heti munka iramát enyhíteni, lazítani kellett: erre éreztek rá a diákok és az önképzőkört irányító-felügyelő tanárok. A tréfás darabok választása a közönség, a diáktársak és a körvezető tanárok egyöntetű véleménye szerint nem mindig volt sikeres,

²⁹ A Majláth főgimn. Gyümölcshaltó Boldogasszonyról nevezett Szent Imre herceg pártfogása alatt álló Mária kongregációjának jegyzőkönyvei 1942–47. (GYÉL V. 6./d. 6. doboz. Majláth gimnázium iratai)

³⁰ Néhány korábbi iskolai évkönyv: VERESS Ignác (szerk.), *A nagyszombati állami főgymnasium értesítője az 1884/5 tanévben*; FERENCZY István igazgató (szerk.), *A nagyszombati állami főgymnasium értesítője 1905/6.*; SZENTIMREI István (közli), *A nagyszombati állami főgymnasium értesítője 1908/9.*; *A sepsiszentgyörgyi Sancta Maria leányárvaház és nevelőintéze első értesítője az 1915–1916. iskolai évről* (közli az intézet elöljárósága); MEISEL József (közli), *A brassói róm. kath. auth. egyh. községi iskolák értesítője az 1908–1909. tanévről* (Valamennyi: GYÉL I.12 j. 20.doboz. Értesítők). *A szebeni Teréz árvaház értesítői 1879–1920.*; *A szebeni orsolyita rend által vezetett iskola értesítői 1912–1915.*; *A szebeni ferences intézet értesítői 1902–1918.* (GYÉL I. 12 j. 18. doboz. Értesítők). *A székelyudvarhelyi főgimnázium tudósítványa 1857/58, 1873/1875, 1875/6 –1911–12.* (GYÉL I.12j. 12. doboz. Értesítők). *Kézdivásárhelyi értesítők 1875/76–1910.* (GYÉL I. 12j. 14. doboz. Értesítők). *A marosvásárhelyi r. k. leányiskola értesítője 1886–87.* (GYÉL I. 12 j. 17. doboz. Értesítők). *A kolozsvári gimnázium értesítői 1851–1891.* GYÉL I. 12 j. 1. doboz. Értesítők). *A kolozsvári gimnázium értesítői 1891–1914.* (GYÉL I. 12 j. 2. doboz. Értesítők). A 20. század közepéről való és e kutatáshoz megvizsgált iskolai értesítők: *Róm. Kat. Polgári Leányiskola értesítője, Sepsiszentgyörgy 1942/43* (gépirásos évvégi értesítő) (GYÉL I.12 j. 20.doboz. Értesítők). Tordai, dési, petrozsényi, szamosújvári iskolai értesítők (GYÉL I. 12j. 21. doboz. Értesítők). A székelyudvarhelyi gimnázium értesítői 1912–44. (GYÉL I. 12 j. 13. doboz. Értesítők). A kolozsvári gimnázium értesítői 1914–1944. (GYÉL I. 12 j. 3. doboz. Értesítők). A kolozsvári Mariánum értesítői 1912–1923, 1940–1942.(GYÉL I. 12 j. 4. doboz. Értesítők).

többször bírálták a véleménymondók, értékelők a darabválasztást: ez az igényességet jelzi. Nem egyszer kifogásolták a gyenge szövegtudást, az eredeti, írott szövegtől való eltérést, a túlzó gesztusokat, túlzó játékmódot, az előadásmódot. Figyelemreméltó gyorsasággal reagáltak az újra: kortárs, frissen megjelent darabokat adtak elő a gyulafehérvári diákok (Karinthytól, Molnár Ferencről, a Hacsek és Sajó jelenetek). Nagyon erős a tréfa, a paródia, a komédia preferálása: a színjátszás ludikus elemét előnyben részesítve a szórakoztatás és lazítás igényét választották – ez a tendencia a későbbiekben is jellemző maradt a gyulafehérvári iskolára. Ezzel együtt elmondható: az igényesség, a szép magyar beszéd, jó fellépés a könnyedebb műfajok választása mellett is jellemző volt.